

OBSAH

1	ZÁKLADNÍ POJMY A KONCEPTY	2
1.1	Jazyk	2
1.2	Gender	4
1.2.1	Genderové stereotypy	6
1.3	Sociolingvistika	7
1.4	Genderová lingvistika	8
2	GENDER A JAZYK	10
2.1	Ženská a mužská role v jazyce	11
2.2	Dva přístupy k vysvětlení rozdílného postavení mužů a žen v jazyce	13
2.3	Nerovnosti v užívání substantiv	13
2.3.1	Generické maskulinum	14
2.3.2	Příklady užívání generického maskulina v češtině a v ruštině	15
2.3.2.1	Generické maskulinum v ruských internetových titulcích	15
2.3.2.2	Generické maskulinum v českých internetových titulcích	17
3	PŘECHYLOVÁNÍ PODSTATNÝCH JMEN V RUŠTINĚ A ČEŠTINĚ Z HLEDISKA GENDERU	20
3.1	Přechylování podstatných jmen v češtině	20

1 ZÁKLADNÍ POJMY A KONCEPTY

1.1 Jazyk

Jazyk lze definovat jako systém, který slouží k dorozumívání. Čermák definuje jazyk jako „...systém sloužící především jako základní prostředek lidské komunikace“ (Čermák 2001: 13). Komunikace je dle Čermáka přenos informací mezi minimálně dvěma účastníky, a to prostřednictvím určitého signálního systému znaků, zvláště pak systému jazykového (Čermák 2001: 13). Dle Černého slouží jazyk členům příslušného jazykového společenství především k dorozumívání, tedy ke vzájemnému předávání či sdělování informací (Černý 1998: 13). Existence jazyka je vázána na sociální podmínky lidského života, jazyk je závislý na společnosti (Čejka 1996: 10-11). Pojem jazyk se v mnohém překrývá s pojmem řeč. I když jsou pojmy jazyk a řeč v některých aspektech shodné, rozhodně nejsou totožné. Saussure v *Kurzu obecné lingvistiky* definuje jazyk spíše jako jev obecný, sociální a stejnorodý, naopak mluva je více záležitostí individuální a různorodou (Saussure 1996: 46-51). Saussure pracuje s pojmy *langue* a *parole*.¹ *Parole* chápe jako individuální jev a *langue* jako sociální produkt jazykových schopností. Jedná se o dvě protikladné, avšak navzájem se podmiňující dimenze. *Langue* je systém abstraktních jednotek, z nichž každá má v systému svou platnost a hodnotu, jež je dána vztahy k ostatním jednotkám systému. (Čejka 1996: 23-24). *Parole* je individuální akt vůle a inteligence (Saussure 1996: 50). Jazyk je dle Saussura „...sociální částí řeči, vnější vůči jednotlivci, jenž ho sám o sobě nemůže ani vytvářet ani modifikovat“ (Saussure 1996: 51). Jazyk a řeč se tedy liší, ale to neznamená, že je třeba vnímat tyto dva pojmy odděleně. Dle Hrbáčka není vhodné odtrhování jazyka a řeči od sebe jako dvou jevů zcela samostatných, též není vhodné jednostranně zaměřit pozornost pouze na jazyk či pouze na řeč.

„Ve vztahu jazyka a řeči je zbytečné se přít, co je prvotní a důležitější. Obecné neexistuje před jedinečným a mimo ně, stejně jako jedinečné neexistuje mimo obecné. Každý

¹ V českém překladu *Kurzu obecné lingvistiky* překládá František Čermák pojem *langue* jako jazyk a pojem *parole* jako mluva. U lingvistů je však spíše přijato, s odkazem na francouzský originál, používat termíny *langue* a *parole*. Pojmy *langue* a *parole* používají Hrbáček v *Úvodu do studia jazyka*, Mirek Čejka v *Úvodu do studia jazyka*, Jan Jiráček, Jiří Nekvapil a Otakar Šoltys v knize *Jazyk ve společenském kontextu* či Jiří Černý v *Úvodu do studia jazyka*.

objekt je jednotkou jedinečného a obecného. Do jazyka se nemůže dostat nic, co by nebylo obsaženo v řeči, ale naopak ani žádná řeč (žádný jazykový projev) není možná, jestliže není vzata ze systému jazyka.“ (Hrbáček 1999: 14).

Jazyk je systém smyslově vnímatelných jednotek sloužících primárně k předávání informací. Těmito jednotkami jsou jazykové znaky. Znak obecně je nějaký materiální jev, vnímatelný smysly, který neoznačuje sám sebe, nýbrž něco jiného. Jazykový znak je bilaterální jednotka, která vzniká spojením zvuku a významu (Hrbáček 1999: 42-43). Saussure používá slovo znak pro označení celku. Termíny význam a zvuk (akustický obraz) nahrazuje termíny označované a označující. Výhodu těchto pojmů vidí v tom, že vyjadřují protiklad, který je jednak odlišuje od sebe a jednak od celku, jehož jsou částmi (Saussure 1996: 97). Základní vlastností jazykového znaku je arbitrárnost. Označující a označované není spjato žádným vnitřním vztahem. To dokazují rozdíly mezi jazyky i samotná existence různých jazyků (Saussure 1996: 98). Označující má lineární povahu, probíhá pouze v čase. Představuje určitý rozsah a tento rozsah je měřitelný v jediné dimenzi (Saussure 1996: 100). Ve vztahu k ideji, kterou zastupuje je označující libovolně zvolené, avšak ve vztahu k jazykovému společenství, které jej užívá, je dané. V tom spočívá neproměnlivost znaku. Znak však nese též charakter proměnlivosti, mění se v čase. Čas mění vše a není zde důvod, proč by se jazyk měl tomuto zákonu vymykat (Saussure 1996: 100-105).

Základní funkcí jazyka je funkce sdělovací. K tomu, aby jazyk plnil funkci dorozumívacího prostředku, musí mluvčí a posluchač ovládat stejný jazyk (kód). Mluvčí si musí předem ujasnit obsah svého sdělení a správným způsobem jej verbalizovat, k tomu je nutná práce centrální nervové soustavy a smyslových orgánů a schopnost abstrakce, syntézy a rozhodování. Od mluvčího se také očekává práce centrální nervové soustavy a smyslových orgánů a dále schopnost analýzy a intuice. Cílem posluchače je dosadit si za přijímaný zvuk i příslušný význam (Černý 1998: 14-15). Funkce sdělovací je komunikativní funkcí v užším slova smyslu. Jazyk má i další v širším slova smyslu komunikativní funkce. Funkce apelová slouží jako výzva k činnosti. Funkce referenční odkazuje na časové či prostorové vztahy. Funkce fatická slouží k udržení pozornosti. Expresivní funkce pomáhá mluvčímu dát najevo jeho fyzický či psychický stav. Funkce estetická klade důraz na formu, zvýrazňuje jistý obsah. Metajazyková funkce odkazuje k faktu, že jazyk může sloužit k popisu čehokoliv, včetně sám sebe. Pojmenovávací funkce spočívá v tom, že jednotlivé předměty jevy a události se pojmenovávají, přiřazují se jim určité pojmy. Kognitivní funkce je založena na rozvoji myšlení při poznávání mimojazykové skutečnosti (Černý 1998: 16-17).

1.2 Gender

Pojem gender lze vysvětlit jako sociální konstrukt, který označuje sociálně utvářené rozdíly mezi muži a ženami. „Gender je termín používaný pro skupiny vlastností a chování formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy.“ (Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 339) Connell definuje gender jako kulturní rozdíly mezi muži a ženami založené na biologickém dělení na muže a ženy. Podstatou genderu je myšlenka dichotomie a rozdílnosti (Connell, 2002: 8). Pojem gender však nelze ztotožňovat s pojmem pohlaví.

„Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že termín gender je zaměnitelný s termínem pohlaví. Pojem pohlaví však postihuje pouze biologický rozdíl mezi muži a ženami, odkazuje k fyzickým rozdílům mezi jejich těly. Pojem gender popisuje rozdíly psychologické, sociální, historické a kulturní.“ (Jarkovská 2004: 21).

Lidské pohlaví jako biologická danost tu slouží jako základ, na němž lidé konstruují společenskou kategorii zvanou gender (Renzetti, Curran 2003: 20). Je velmi důležité uvědomit si rozdíl mezi pohlavím a genderem, protože velká část mužských a ženských vlastností není biologicky daná, ale formovaná kulturou.

Odlišnost mezi pohlavím a genderem vysvětluje Šmausová v článku Proti tvrdošíjně předstávě o ontické povaze pohlaví a genderu a pohlaví. Rozdíl mezi muži a ženami byl dlouhou tradičně chápán jako přirozený, neměnný, ontický. Biologické teorie zdůrazňovaly viditelné morfologické, skryté hormonální či genetické rozdíly mezi pohlavími, které údajně determinují chování mužů a žen. Dojem rozdílnosti mezi pohlavími je podporován tím, že shoda ve většině morfologických znaků je potlačována a je zdůrazňován onen nepatrný rozdíl ve vnější konstrukci mezi muži a ženami. Rozdíly v chování mužů a žen nejsou způsobeny ani tak biologickou odlišností, ale spíše specifickou socializací k mužským a ženským rolím. Genderové role sice nejsou vrozené, ale během života se stávají jakousi druhou přirozeností (Šmausová 2002: 15-16). Dle Oakley by selský rozum mohl naznačovat, že v případě pohlaví a genderu jde o dva způsoby pohledu na tutéž věc. Tedy, že jedinec, který patří k ženskému pohlaví, bude automaticky patřit i k ženskému genderu. Při bližším pohledu zjistíme, že být ženou je stejně záležitostí oblečení, gestikulace, povolání a sociální sítě jako záležitost podoby genitálií (Oakley 2000: 121). Pozici a významu těla v sociálním světě se věnuje také Bourdieu v *Nadvládě mužů*. Dle něj to vypadá, jako by dělení podle pohlaví bylo v „řádu věcí“, jako by bylo normální, neměnné a přirozené. Biologický rozdíl mezi mužským a

ženským tělem, zejména anatomický rozdíl mezi pohlavními orgány, se může jevit jako přirozený důvod sociálního rozlišování mezi muži a ženami. Rozhodně však není tak přirozený a neměnný, jak ho společnost vnímá. Sociální svět konstruuje tělo jako nositele sexualizujících principů vidění a dělení. Viditelné rozdíly mezi pohlavními orgány zdaleka nemají takový význam, jaký je jim přisuzován. Při tvorbě odlišných mužských a ženských charakteristik jde spíše o sociální konstrukci, která vychází z androcentrického dělení (Bourdieu 2000: 12-20).

Gender však většinou vnímáme jako samozřejmost. Velmi rychle rozpoznáme, zda je daná osoba muž či žena. Myšlenku genderově vhodného a přiměřeného chování neustále opakují zákonodárci, duchovní, rodiče či učitelé (Connell 2002: 3-4). Ihned po narození je dítěti přiřazen mužský či ženský gender a dle toho je následně vychováváno. Chlapečci jsou oblékáni do modrého oblečení a jsou vedeni k aktivitě, samostatnosti, cílevědomosti a agresivitě. Slýchají od rodičů, že chlapi přece nepláčou. Naopak dívky jsou oblékány do růžové, vedeny k pečlivosti, pasivitě a pečovatelskému.

Gender je významný organizační princip ve společnosti. Významně se podílí na přiřazování statusu a ovlivňuje každodenní život jedince. Také sociální instituce jsou silně genderově strukturovány. Mužské a ženské vlastnosti nejsou chápány jako komplementární, ale jako hierarchicky uspořádané kategorie. Vše, co je označováno za mužské, se většinou pojí s větší mocí a prestiží. Kulturní mužský princip a s tím i veřejná sféra jako životní působiště mužů, jsou nadřazeny kulturnímu ženskému principu a soukromé sféře (Šmausová 2002: 18). Ženy jsou tradičně vnímány jako součást soukromé, domácí sféry. Naopak muži jsou prezentováni jako představitelé veřejné sféry. Od toho to dělení se odvíjí mnoho představ spojených s mužstvím a ženstvím. Connell zdůrazňuje rozdíly mezi pozicemi mužů a žen v oblasti politiky, násilí, ekonomiky či kultury. Muži zcela ovládli oblast moci a politiky. Naprostá většina všech ministrů jsou muži. Ženy dělají většinu domácích prací a starají se o děti. Výrazné rozdíly se týkají pracovního trhu, práce žen je méně placená než práce mužů. Mnohé ženy, zejména ty, které pečují o děti, jsou ekonomicky závislé na mužích. Rozpoznávat genderové uspořádání je snadné, porozumět mu mnohem složitější (Connell 2002: 1-3). Porozumět genderovému uspořádání společnosti se pokouší genderová studia. Genderová studia zkoumají struktury, které se podílejí na sociálním uspořádání vztahů mezi muži a ženami. Analyzují význam genderu v rovině symbolické i individuální. V českém prostředí se začala genderová studia rozvíjet na počátku devadesátých let dvacátého století. V současnosti lze studovat genderová studia na bakalářské úrovni na Fakultě sociálních studií

Masarykovy univerzity. Magisterské studium je možné na Fakultě humanitních studií Karlovy univerzity. V Rusku se genderová studia začala rozvíjet na počátku devadesátých let dvacátého století. V té době se začaly objevovat první překlady publikací a článků s generovou tematikou.

1.2.1 Genderové stereotypy

Velký sociologický slovník definuje stereotyp jako „...velmi stabilní prvek ve vědomí, respektive psychický a přeneseně i sociální mechanismus, regulující vnímání a hodnocení určitých skupin jevů, ovlivňující názory, mínění, postoje i chování“ (Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 1231). Utváření stereotypů ovlivňuje rodinná výchova, vzory rodičů, nejbližší sociální okolí, uznávané autority, přenos skupinových norem a poznatků, veřejné mínění či sdělovací prostředky. Charakter stereotypů je spíše iracionální, je tedy obtížné měnit stereotypy pomocí logických argumentů. Stereotyp obvykle výrazně zjednodušuje realitu a potlačuje komplexnost dané skutečnosti. V sociologii je pojem stereotyp obvykle používán pro označení ustrnulého vztahu k sociálním, rasovým, národnostním či jiným skupinám (Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 1230).

Také genderové stereotypy jsou doprovázeny iracionalitou, emocionálností a zjednodušeným výkladem jevů. Velmi dobrou definici genderových stereotypů nabízí Jarkovská.

„Genderové stereotypy jsou předsudečné představy o tom, jací/jaké mají muži a ženy být a jak se mají chovat. Snaží se muže a ženy udržet v určitých rolích, které někomu vyhovují, ale pro mnohé jsou spíše překážkou, aby si zařídili život podle toho, jak sami touží, a ne podle toho, jak si to představuje jejich okolí a společnost.“ (Jarkovská 2004: 20).

Renzetti a Curran vysvětlují genderové stereotypy jako „...zjednodušující popisy toho, jak má vypadat ‚maskulinní muž‘ či ‚femininní žena‘“ (Renzetti, Curran 2003: 20). Genderové stereotypy jsou založeny na představě o aktivním muži, který chrání slabou ženu. Muž je stereotypně vnímán jako představitel veřejné sféry, jako chlebodárce. Žena je stereotypně prezentována jako představitelka domácí sféry. Stereotypní vnímání ženy vychází z představy o ženě matce, manželce a pečovatelce. Ženy jsou vnímány jako matky, které pečují o rodinu a podporují ostatní. Na ženy je stereotypně nahlíženo jako na dětinské, milé,

nekompetentní, slabé, závislé, vyžadující ochranu a podporu (O'Brien 2009: 379). Bourdieu si též všimá obdobných stereotypních představ spojených s obrazem ženy.

„Čeká se od ní, že bude ‚ženská‘, tj. usměvavá, sympatická, pozorná, poddaná, nevtíravá, zdrženlivá, případně neviditelná. Takzvaná ‚ženskost‘ přitom často není nic jiného než určité nadbíhání ať už skutečným nebo předpokládaným požadavkům mužů, jež má především posílit jejich ego.“ (Bourdieu 2000: 61)

Muži jsou stereotypně prezentováni jako živitelé rodiny, hrdinové či bojovníci. Mužský genderový stereotyp je spojen s racionalitou, silou, aktivitou, agresivitou, dominancí, odvážností, průbojností a mocí (O'Brien 2009: 379). Genderové stereotypy velmi spoutávají život mužů a žen. Společnost předpokládá, že charakteristiky tvořící genderový stereotyp sdílí všichni muži a všechny ženy (Renzetti, Curran 2003: 21). Dle této představy jsou všechny ženy milé, pasivní, pečovatelské, závislé a všichni muži jsou silní, aktivní, odvážní a nezávislí. Při bližším pohledu však zjistíme, že málokdo plně odpovídá takovým požadavkům. Šmausová si všimá této naivní představy, dle které muži hrají pouze mužskou a ženy pouze ženskou roli. Dle Šmausové ve skutečnosti hrají všichni všechny role v závislosti na rodové konstrukci sociálního kontextu (Šmausová 2002: 15).

1.3 Sociolingvistika

Sociolingvistika je vědecká disciplína, která se zabývá vztahem jazyka a společnosti a pracuje přitom s poznatky lingvistiky a sociologie. Sociolingvistika studuje vztah mezi způsobem užívání jazyka a sociální strukturou, ve které se daný uživatel jazyka nachází. Tento vědní obor předpokládá, že lidská společnost je tvořena mnoha souvisejícími vzorci a zvyklostmi, z nichž mnohé patří do oblasti lingvistiky (Spolsky 1998: 3). Salzman vysvětluje sociolingvistiku jako odvětví lingvistiky, které studuje četné aspekty vztahu mezi společností a jazykem (Salzman 1997: 109). Coates definuje sociolingvistiku jako studium jazyka v jeho sociálním kontextu (Coates 1993: 4)

Dobrou definici sociolingvistiky nabízí Šoltys.

„Sociolingvistika je pomezí vědecká disciplína, která se ustavila na hranicích lingvistiky a sociologie z potřeby zachytit sociální podmíněnost charakteru a variantnosti

jazykového vyjadřování. V optimálním případě se zabývá vzájemným vztahem mezi strukturami jazykovými a společenskými. Sociolingvistika řeší v podstatě čtyři typy determinací:

1. Zda je společnost určována jazykem.
2. Zda je jazyk určován sociální strukturou společnosti.
3. Zda jsou jazyk a sociální struktura společnosti určovány biologickogenetickým vybavením člověka.
4. Zda jsou jazyk a sociální struktura ve vztahu vzájemné determinace.“

(Jiráček, Nekvapil, Šoltys 1996: 47).

Moderní sociolingvistika vznikala v 50. a 60. letech dvacátého století v americké jazykovědě. Osamostatnění sociolingvistiky jako oboru lze vysvětlit jako reakci na předcházející strukturalistické a generativní badatelské období v lingvistice. Toto období se soustřeďovalo na analýzu jazyka jako abstraktního systému izolovaného od všech ostatních systémů, tedy i od společenských jevů (Jiráček, Nekvapil, Šoltys 1996: 47-48). Za hlavní představitele sociolingvistiky jsou považováni William Labov a Joshua A. Fishman. Sociolingvistika se zajímá o všechny otázky, ve kterých se jedná o závislost jazykových jevů na sociologicky relevantních jevech, jako je zejména členění společnosti do skupin a tříd. Mezi otázky, které sociolingvistika řeší, patří zkoumání sociálních a biologicko-sociálních faktorů, které mají vliv na jazyk jednotlivce. Takové faktory jsou především, věk, pohlaví², etnická příslušnost, sociálně ekonomické postavení a vzdělání (Černý 1998: 216-218).

1.4 Genderová lingvistika

Genderová lingvistika je jazykovědná disciplína, která analyzuje místo mužů a žen v jazyce a zabývá se také vztahem mezi postavením žen a mužů v jazyce a postavením žen a mužů ve společnosti. „Genderová lingvistika je ta součást sociolingvistiky, jež se zaměřuje na jazykové praktiky mluvčích jako indikátory postavení muže a ženy ve společnosti.“ (Valdrová

² Černý pracuje v této definici s pojmem pohlaví. Vzhledem k charakteru sociolingvistiky a k současným sociolingvistickým teoriím, by zde bylo vhodné použít spíše pojem gender.

2001: 90) Tato disciplína pracuje zejména s poznatky z oblasti jazykovědy, sociolingvistiky, sociologie, antropologie, sociální psychologie, genderových studií a feministických teorií. Předmětem zkoumání genderové lingvistiky jsou specifika ženského a mužského mluvního stylu, odhalování projevů nerovností a sexismu v jazyce, hledání zrovnoprávňujících jazykových variant, zkoumání souvislostí jazykových asymetrií se společenským postavením daného subjektu (Valdrová 1998: 14).

Někteří autoři a autorky používají místo termínu genderová termín feministická lingvistika. V tomto případě jsou si pojmy genderová a feministická velmi blízké a často totožné a zaměnitelné. Genderová lingvistika však bývá považována za více objektivní a nestrannou. Feministická lingvistika se o něco více než genderová lingvistika snaží nerovnosti v jazyce odstraňovat a hledá cesty k zrovnoprávnění žen a mužů v jazyce. „Feministická lingvistika hledá a kritizuje rodové asymetrie v jazyce (od užívání názvů osob až po způsob komunikace) a nabízí jejich řešení. Tak přispívá ke zvýšení společenské úcty k ženám, respektive zamezuje degradaci žen prostřednictvím jazyka.“ (Valdrová 1999 b: 117-118) Termín feministická lingvistika bývá často spojen s negativními asociacemi, jež souvisí se stereotypní představou o feminismu. Dle Valdrové je pojem feministická neřídka spojován s termíny fanatická, zaujatá či politicky nekorektní (Valdrová 1998: 12). Valdrová navrhuje používat pro tuto lingvistickou disciplínu termín genderová lingvistika a to ze dvou důvodů. Není zatížen politickou konotací a sděluje, že studuje jazyk z hlediska genderu. V této práci bude taktéž použit termín genderová lingvistika (Valdrová 1998: 13).

Dle Hellinger se genderová lingvistika liší od ostatních jazykovědných disciplín zejména třemi aspekty. Za prvé, staví mužské a ženské chování, s ním i fenomény v systému jazyka, do středu pozornosti, zatímco jiné disciplíny zmíněné pojednávají pouze okrajově. Dále interpretuje nerovnoměrnosti v označování osob jako projev jazykového znevýhodnění žen a bezprostředně je spojuje s diskriminací ve společnosti. Za třetí, neakceptuje nerovnost jako danou a hledá alternativy, jež odpovídají zásadě jazykové rovnoprávnosti žen a mužů (Valdrová 1998: 11-12).

Genderová lingvistika se těší velké pozornosti v Německu, Rakousku, Velké Británii, Švýcarsku, Francii, Holandsku, skandinávských státech. Její rozvoj inspirovala americká feministická lingvistika, která vznikala ve 20. letech dvacátého století. V západní Evropě vznikaly první genderové analýzy jazyka až v šedesátých letech. Za nedlouho poté se vytvořila dostatečně široká báze empirických studií. Byla vyzdvižena zejména významná role

jazyka jako nástroje, jímž lze ovlivňovat společnost, byly doloženy nerovnosti v neprospěch ženského pohlaví a formulovány návrhy ke zviditelnění žen v jazyce (Valdrová 2001: 90). Dnes jsou středem zájmu genderové lingvistiky analýzy konverzačního stylu, výzkum mechanismů prosazování moci prostřednictvím jazyka, úloha jazykovědy při budování osobnosti, strategie a taktika řečového projevu (Valdrová 1997: 88). Problémové okruhy západoevropské genderové lingvistiky se etablovaly jako plně relevantní i pro češtinu a další slovanské jazyky (Valdrová 2000: 100). V české jazykovědě není genderová lingvistika zatím příliš zdomácnělá, rozvíjí se pomalu od druhé poloviny devadesátých let dvacátého století. Stejně jako genderová studia si genderová lingvistika s obtížemi hájí své místo ve společenských vědách a často naráží na tradiční představu o ženách a mužích. Významnou a v současnosti v podstatě také jedinou genderovou lingvistkou u nás je Jana Valdrová.

„V českém jazykovém prostředí si genderová lingvistika nepadně hledá své místo. V lepším případě interpretujeme snahy o jazykové zrovnoprávnění žen snad jen na tlumočnicko-překladačských seminářích – jako interkulturní specifikum, na něž je třeba dbát při předvádění promluv a textů do cizího jazyka. Genderový aspekt jazyka bývá také někdy považován za pomíjivou módní vlnu; tento argument patrně neobstojí před faktem více než 70letého kontinuálního vývoje genderové lingvistiky ve světě s bohatou, vnitřně diferencovanou bibliografií.“ (Valdrová 2001: 90)

V ruském prostředí se genderová lingvistika rozvíjí od druhé poloviny devadesátých let dvacátého století společně s rozšířením genderových studií. Ruští lingvisté a lingvistky analyzují zejména genderová specifika mužské a ženské řeči. Také se věnují způsobům pojmenovávání mužů a žen, zejména genderovým aspektům gramatického rodu (Кирилина, Томская 2009).

2 GENDER A JAZYK

Jazyk je nositelem kultury, tedy i nositelem kultury mezilidských vztahů. Existují li ve společnosti nějaké hierarchie, pak se nezbytně produkují, kontrolují a předávají také prostřednictvím jazyka (Valdrová 2004b: 172). Pomocí jazyka jsou produkovány a také rozšiřovány etnické, třídní i genderové rozdíly (Thomas, Wareing 1999). Ženy jako specifický druh minoritní skupiny jsou ve společnosti i v jazyce často utiskovány a marginalizovány

(Coates 1993: 12). Role ženy v jazyce je často opomíjena a ustupuje do pozadí. Nelze však jednoduše obvinít jazyk z diskriminačních praktik vůči ženám. V jazyce není nic, co by nebylo ve společnosti. V tomto případě je jazyk jakýmsi zrcadlem nerovných pozic mužů a žen ve společnosti.

2.1 Ženská a mužská role v jazyce

Jazyk reflektuje, zachycuje a přenáší sociální rozdíly ve společnosti, a to včetně rozdílů mezi muži a ženami (Spolsky 1998). Způsob, jakým o ženách a také s ženami mluvíme, je zároveň svědectvím o jejich společenském postavení (Valdrová 2000: 98). Ve společnosti i v jazyce jsou ženy často vnímány jako podřízené mužům. Stereotypní vnímání mužů jako nadřazených, aktivních představitelů veřejné sféry a žen jako podřízených, pasivních představitelů soukromé sféry se výrazně odráží v jazyce. Rozdíly jsou patrné ve způsobu, jakým se společnost vyjadřuje o mužích a ženách, ale i v konkrétní mluvě mužů a žen (Thomas, Wareing 1999, Poynton 1989). Diskriminační řečové praktiky slouží k výkonu a kontrole moci nad ženami (Valdrová 2003: 281).

Mluva mužů a žen je silně genderovaná a odráží nerovnosti mezi muži a ženami. Androcentrický způsob mluvy vychází z představy o vyšší moci, důležitosti a prestiži, jež jsou spojené s muži (Spolsky 1998: 38). Muži mluví v souladu s mužským genderem a se stereotypní představou o mužích, ženy mluví v souladu s ženským genderem a se stereotypní představou o ženách. Muž častěji zamítá téma, které zvolila žena, naopak žena obvykle bez odmítání mluví na téma, které zvolil muž (Poynton 1989). Z mluvního projevu žen je často cítit nejistota a submitivita (Valdrová 2004a: 13). „Dívky a ženy jsou od dětství vedeny k nenápadnému, ukázněnému chování. Mluví tišším hlasem ne proto, že by neměly silný hlasový fond, nýbrž proto, že zesílení hlasu není považováno za ‚lady-like‘. Zesílení hlasu přitom má svůj smysl a užitek: může výrazně podpořit argumentaci, zejména v pracovním sporu – u mužů působí impozantně, dokonce vzbuzuje respekt.“ (Valdrová 2004a: 12-13) Dle Valdrové „...ženy častěji než muži snižují svou osobní hodnotu a účinek svého projevu. Začínají slovy ‚Jen bych doplnila, že...‘ nebo ‚Měla bych takovou drobnou poznámku‘ apod.“ (Valdrová 2004a: 13) Při konverzaci muži přerušují ženy a vstupují jim do řeči, naopak to však neplatí (Thomas, Wareing 1999: 76). Ženy častěji používají zdvořilostní fráze, jako prosím a děkuji (Poynton 1989). Pro ženský mluvní projev je dále charakteristické: vyšší tón

hlasu, jež zdánlivě navozuje dojem emocionálnosti, komornější tematika či častější úsměv (Valdrová 2003: 282).

„Ženy vycházejí vstříc zaběhlým rituálům a ochotně se při konverzaci usmívají, zejména při smíšené konverzaci žen a mužů. Dávají tím najevo, že naslouchají mluvčím a že spoluvytvářejí příjemné klima rozhovoru. Podle poznatků z konverzačních analýz si ale mnozí muži vykládají úsměv jako souhlas a upevňují si sebevědomí v dialogu: déle a více mluví, nenechávají se přerušit, pevněji trvají na svém mínění a snadněji je prosazují. Bude-li se žena při rozhovoru příjemně usmívat, měla by si uvědomovat, že oslabuje účinek své výpovědi. V příručkách a rádcích o taktice neverbální signalizace se rozlišuje účinek úsměvů podle jeho intenzity ... a intenzivní úsměv může být vykládán jako výraz sexuality. Žena v pozici sexuálního objektu ztrácí autoritu a respekt.“ (Valdrová 2004a: 12)

Také témata, o kterých muži a ženy mluví, jsou často odlišná. Ženy hovoří spíše o osobních tématech, jako je rodina, pocity nebo přátelé. Muži volí obvykle neosobní témata založená na faktech či technických znalostech, mezi taková témata patří například fotbal či automobily (Thomas, Wareing 1999: 78). „Ženy se budou spíše cítit povolány mluvit o dětech, partnerských vztazích a vedení domácnosti, muži preferují pracovní témata, sport a politiku.“ (Valdrová 2004a: 10) Rozdílnost konverzačních témat souvisí s genderovou socializací, tlakem genderových rolí, odlišnou životní zkušeností mužů a žen a mediální prezentací mužství a ženství. „Média - tisk, rozhlas, televize – mocně udržují a podporují tzv. tradiční ženskou roli. Slavná ženská osobnost je konfrontována s tématem pečení vánočního cukroví, ať chce nebo nechce. Genderovým dělením témat trpí i muži – není jim dovoleno volně hovořit o citech, přiznat omyl, slabost, bezradnost, zoufalství.“ (Valdrová 2004a: 11)

Způsob, jakým se vyjadřujeme o ženách a mužích, o ženských a mužských vlastnostech, je ovlivněn patriarchálním pořádkem společnosti a množstvím genderových stereotypů. „Jazyk je nástroj, jímž uchopujeme skutečnost, a na citlivosti uchopení záleží, zda vůbec jsme schopni ji uchopit; natož uchopit a pochopit v rámci možností objektivně, správně. ... Přehlízejí-li se ženy v jazyce, znamená to často, že se přehlízejí také ve společnosti.“ (Valdrová 2003: 281)

2.2 Dva přístupy k vysvětlení rozdílného postavení mužů a žen v jazyce

Je zřejmé, že nerovnosti mezi mužskou a ženskou rolí v jazyce jsou patrné v mluvě mužů a žen i ve způsobech vyjadřování o mužích a ženách. V genderové lingvistice jsou přijaté dva přístupy, které vysvětlují genderovou nerovnost v jazyce – přístup založený na dominanci a přístup založený na rozdílnosti (Thomas, Wareing 1999, Coates 1993). První vychází z představy o ženách jako skupině utlačované muži. Tento přístup interpretuje rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí v jazyce pomocí termínů mužské dominance a ženské podřízenosti (Coates 1993: 12). Vychází přitom z obecně větší moci připisované mužům a z větší převahy mužů v oblasti financí a na pracovním trhu (Thomas, Wareing 1999: 79). Dle druhého přístupu je odlišnost postavení žen a mužů v jazyce, způsobena tím, že patří muži a ženy k odlišným subkulturám. Muži a ženy mají odlišné životní, osobní či pracovní zkušenosti (Coates 1993: 13). V dětství jsou dívky vychovávány a socializovány poněkud odlišným způsobem než chlapci. Fakt, že děti vyrůstají ve skupinkách vrstevníků stejného pohlaví, vede k tomu, že muži a ženy jsou členy separovaných mužských či ženských subkultur. Ženská subkultura má jiné vzorce chování a mluvení než ta mužská (Thomas, Wareing 1999: 79).

Mnoho vědců a vědkyň, kteří se zabývají sociolingvistikou a genderovou lingvistikou, přijalo kompromisní postavení. Snaží se při zkoumání kombinovat oba přístupy, jak přístup založený na dominanci, tak i přístup založený na rozdílnosti (Coates 1993: 13).

2.3 Nerovnosti v užívání substantiv

Způsob zacházení se substantivy je jedna z nejvýraznějších součástí jazykové nerovnosti mezi muži a ženami. Dle Dickense je jazyková nerovnováha ovlivněna tradičními strukturami a společenskými vzorci a je hojně zakořeněná v lexikální asymetrii. Lexikální asymetrii Dickens dělí na dvě skupiny, první je gramatická a morfologická asymetrie. Do této skupiny patří zejména užívání generického maskulina. Do druhé skupiny řadí sémantickou asymetrii, tedy existenci mužských a ženských „párů“ podstatných jmen a jejich nerovný význam. Ženské formy symbolizují méně prestižní funkci než jejich mužské protějšky (Dickens 2001: 212). Tyto jazykové zvyklosti jsou založeny na tradičním vnímání mužské a ženské role ve společnosti.

2.3.1 Generické maskulinum

Generické maskulinum je užívání podstatných jmen mužského rodu pro souhrnné označení žen a mužů. Spolsky definuje generické maskulinum jako užívání gramatických forem mužského rodu se zahrnutím ženského rodu (Spolsky 1998: 123). „Vychází se přitom z předpokladu, že kromě specificky mužské reference má rod mužský schopnost referovat o obou pohlavích – odtud název ‚nepříznakové‘ neboli ‚generické‘ maskulinum. Zastánkyně a zastánci takto navyklého způsobu vyjadřování obvykle argumentují jednak úsporností, jednak přirozeností a věkovou tradicí zástupného užívání generického maskulina.“ (Valdrová 2003: 280) V případě českého prostředí mají formy generického maskulina kořeny v době, kdy byl v Evropě všudypřítomný patriarchální pořádek, a zvyklosti v užívání generického maskulina v češtině zůstaly od těch dob neměnné (Dickens 2001: 214). V obdobné situaci se nachází generické maskulinum v ruštině. V ruském prostředí byl v historii patriarchální pořádek součástí společnosti a do současnosti se v mnohém zachoval.

Jeden z argumentů zastánců generického maskulina je jazyková úspornost. Dle Valdrové však nemusíme mít obavu, že genderově korektní vyjadřování neúnosně protáhne délku projevu. V genderově vyspělých společnostech obecně platí, že jazyková úspornost není tak významným faktorem, aby jí muselo ustoupit zviditelnění poloviny populace (Valdrová 2005).

Nalézt příklady generického maskulina není obtížné. V médiích se denně setkáváme s oslovením Vážení diváci, Milí posluchači či Naši čtenáři. Další příkladem mohou být ukázky titulních zpráv z internetové stránky www.novinky.cz: „Topolánkovi se bouří vlastní poslanci“ či „Langer chce na dobrovolné návraty cizinců dalších 90 miliónů“. Výraz poslanci do sebe zahrnul i poslankyně a dobrovolný návrat se jistě týká nejen cizinců, ale i cizinek. Fakt, že se uvedené zprávy týkají i žen však zůstává díky použití generického maskulina skrytý. „Do jazykového povědomí se tak bezděky vnucuje dojem, že se v promluvě nebo textu jedná výlučně o osoby mužského pohlaví.“ (Valdrová 1998: 26). Například v inzerci pracovních příležitostí sugeruje maskulinum představu muže na dané pracovní pozici. Nadužívání maskulina pomáhá udržovat tradiční genderové role a zneviditelnuje podíl žen na chodu společnosti (Valdrová 2003: 281).

Problematika užívání maskulina v zástupné generické funkci byla předmětem kritických analýz západoevropské genderové lingvistiky již v 60. letech dvacátého století. Fenomén opomíjení ženskosti v jazyce byl stavěn do přímé souvislosti s nižším postavením žen ve společnosti. Výhrady proti generickému maskulinu nabyly v mnoha zemích polický ráz. V Německu, Švédsku, Dánsku, Holandsku, Velké Británii i Francii vznikaly příručky zaměřené na korektní užívání jazyka nebo zákony upravující jazyk inzerce a další (Valdrová 1999 a: 105-106).

2.3.2 Příklady užívání generického maskulina v češtině a v ruštině

Generické maskulinum je součástí ruštiny i češtiny. S generickým maskulinem se setkáváme v hovorové řeči, v médiích, při veřejných projevech, na návodech k použití, na informačních panelech, v řádech a předpisech organizací a v dalších oblastech. Není v možnostech této práce analyzovat všechny výše zmíněné oblasti. Ukázky generického maskulina budou tedy omezeny pouze na internetové zpravodajství. Ze známých ruských a českých internetových stránek, zabývajících se zpravodajstvím, jsou pro práci vybrány vhodné příklady generického maskulina z názvů zpráv a článků.

2.3.2.1 Generické maskulinum v ruských internetových titulcích

Následující příklady autentických ruských internetových titulků dokládají užívání generického maskulina v ruštině. Uvedené titulky používají formu množného čísla mužského rodu, která však v sobě zahrnuje i rod ženský.

- Роспечать наградила известных кубинских переводчиков русской поэзии (<http://www.rian.ru/> 1. 4. 2009)
- Студенты Кишинева получают призывы продолжить акции протеста (<http://www.rian.ru/> 9. 4. 2009)

- Кризис глазами россиян, европейцев и американцев
(<http://www.rian.ru/> 10. 4. 2009)
- Новая система расчета зарплаты уравнила в правах молодых учителей
(<http://www.rian.ru/> 10. 4. 2009)
- Половина россиян обеспокоилась ростом преступности за время кризиса
(<http://www.lenta.ru/> 10. 4. 2009)
- Жителям Смоленской области выдадут соцкарты с Василием Теркиным
(<http://www.rg.ru/> 10. 4. 2009)
- Американцы нашли замену доллару. В США появилось сразу несколько новых валют
(<http://www.izvestia.ru/> 10. 4. 2009)
- Журналисты ждут начала митинга в Тбилиси
(<http://www.utro.ru/> 9. 4. 2009)
- Глава Псковской области: Исполнение социальных гарантий перед гражданами - наш главный приоритет
(<http://www.regnum.ru/> 9. 4. 2009)

Uvedené příklady ukazují, jak se v titulcích opomíjí role žen. Čtenář může lehce získat dojem, že na veřejném a politickém životě se podílejí pouze muži. Tento způsob vyjadřování vnucuje dojem, že se v promluvě nebo textu jedná výlučně o osoby mužského pohlaví (Valdrová 1998: 26). Pozice žen ve společnosti a účast žen na veřejném životě v těchto titulcích ustupuje do pozadí. Je přitom zřejmé, že dané titulky se týkají stejně mužů, jako žen. Nadužívání maskulina však zmenšuje podíl žen na chodu společnosti (Valdrová 2003: 281). Přeformulovat zmíněné titulky do genderově korektní formy vyjádření není příliš složité. Ruština nabízí několik způsobů, jak generické maskulinum upravit do genderově neutrální podoby.

Zmíněné titulky lze pozměnit následujícím způsobem:

- Роспечать наградила известных кубинских переводчиков и переводчиц русской поэзии
- Студенты и студентки Кишинева получают призывы продолжить акции протеста
- Кризис глазами России, Европы и США
- Новая система расчета зарплаты уравнила в правах молодых учителей и учительниц
- Половина россиян и россиянок обеспокоилась ростом преступности за время кризиса
- Жителям и жительницам Смоленской области выдадут соцкарты с Василием Теркиным
- Америка нашла замену доллару. В США появилось сразу несколько новых валют
- Медиа ждут начала митинга в Тбилиси
- Глава Псковской области: Исполнение социальных гарантий перед гражданами и гражданками - наш главный приоритет

2.3.2.2 Generické maskulinum v českých internetových titulcích

Způsoby užití generického maskulina v českých internetových titulcích se v zásadě příliš neliší od těch ruských. Podstatná jména mužského rodu v množném čísle označují muže i ženy, obdobným způsobem jako v ruštině je zde opomíjena role žen.

- Už si to konečně uvědomte, říkají Rusové, náleží nám místo v přední řadě mezinárodních vztahů.

(<http://www.idnes.cz/> 5. 4. 2009)

- Fischer bude dobrým premiérem, myslí si polovina Čechů.

(<http://www.idnes.cz/> 10. 4. 2009)

- Vědci našli buňky, které mohou opravit, co zničí artróza

(<http://ihned.cz/> 10. 4. 2009)

- Vláda dá 2,6 miliardy korun pro zemědělce

(<http://ihned.cz/> 10. 3. 2009)

- Studenti se na Facebooku společně připravují na Test studijních předpokladů.

(<http://www.novinky.cz/> 10. 4. 2009)

- Indové začali přijímat objednávky na nejlevnější auto na světě - Tata Nano

(<http://eurozpravy.cz/> 10. 4. 2009)

- Nemocnice poslala pozvané pacienty domů

(<http://www.denik.cz/> 11. 4. 2009)

- Ministři EU budou v Praze ladit strategii jednání o snížení emisí

(<http://www.ceskenoviny.cz/> 11. 4. 2009)

- Podnikatelé mohou odpočítat DPH také u ojetých aut

(<http://www.financninoviny.cz/> 10. 4. 2009)

Těž čeština nabízí několik možností, jak přeformulovat generické maskulinum do genderově korektní formy. V češtině jsou takové možnosti ještě o něco lepší než v ruštině, protože čeština má větší množství přechýlených podstatných jmen v případě názvů osob ženského pohlaví. Více informací o této problematice je v části Přechylování podstatných jmen v ruštině a češtině z hlediska genderu.

Vybrané příklady českých novinových titulků lze přeformulovat následujícím způsobem:

- Už si to konečně uvědomte, říká Rusko, náleží nám místo v přední řadě mezinárodních vztahů.
- Fischer bude dobrým premiérem, myslí si polovina Čechů a Češek.
- Vědy našla buňky, které mohou opravit, co zničí artróza
- Vláda dá 2,6 miliardy korun pro zemědělství
- Studující se na Facebooku společně připravují na Test studijních předpokladů.
- Indická automobilka začala přijímat objednávky na nejlevnější auto na světě - Tata Nano
- Nemocnice poslala pozvané pacienty a pacientky domů
- Ministři a ministryně EU budou v Praze ladit strategii jednání o snížení emisí
- Ti, kdo podnikají, si mohou odpočítat DPH také u ojetých aut

Snaha o rodovou korektnost a vyváženost titulků může vést k jistým sémantickým posunům. Dle Valdové však při uvážlivé tvorbě původních titulků taková obava nemusí vůbec nastat. Ne vždy je však přeformulování titulků vhodné a žádané. Novináři jsou si jistě plně vědomi optických a psychologických účinků daných titulků. Nelze vyloučit, že tlak maskulinních názvů článků evokuje v ženách jistý odpor k zpravodajství plnému „mužských“ témat. Kdyby ženy z genderově korektně formulovaných titulků nabyly dojmu, že se článek obrací i k nim, jistě by se změnil jejich přístup ke zpravodajství. Zviditelnění žen v novinových a internetových titulcích může vést ke zjemnění jazykového citu novinářek a novinářů včetně studujících žurnalistiky, k uvážlivější volbě jazykových prostředků pro formulaci titulků a případně i k vyváženějšímu výběru témat (Valdová 2001: 96).

3 PŘECHYLOVÁNÍ PODSTATNÝCH JMEN V RUŠTINĚ A ČEŠTINĚ Z HLEDISKA GENDERU

Přechylování je tvoření rodových protějšků podstatných jmen, a to pomocí zvláštních přípon. Tyto přípony se připínají buď přímo ke jménu mužskému (v malém množství případů k jménu ženskému) nebo k jeho slovotvornému základu (Havránek, Jedlička 2002: 53). Při přechylování se zachovává významová struktura základu, který je modifikován pouze co do rodu (Rusínová 1993:21).

Ruština i čeština mají společný praslovanský původ a z toho vyplývá i jejich shodný typologický ráz, oba jazyky patří k jazykům flexivního typu. V jednotlivých jazykových složkách se však odrazily rozdílné historické osudy obou jazyků. Rozdíly najdeme ve slovní zásobě, morfologii, skladbě, zvukové stránce, frazeologii, v písmu i v pravopisu (Žaža 1992: 9). Přechylování v ruštině a v češtině vykazuje několik společných prvků, v některých ohledech se však liší. Přechylování v obou jazycích se realizuje podobným způsobem, pomocí zvláštních přípon. V ruštině i v češtině se v naprosté většině případů tvoří názvy ženského rodu od názvů mužského rodu. Rozdíly však nalezneme jak v používaných příponách, tak i v charakteru a množství přechýlených ženských jmen.

Z genderového pohledu přechylování odráží rozložení moci mezi muži a ženami ve společnosti. Mužský princip je ve společnosti považován za nadřazený ženskému (Šmausová 2002: 18). V obou jazycích se téměř vždy přechyluje mužský tvar na ženský. Mužské jméno je bráno jako základ a ženský tvar je od něj odvozen a není mu tedy přikládán takový význam a důraz.

3.1 Přechylování podstatných jmen v češtině

V češtině má podstatné jméno vždy jeden ze tří rodů. Je buď rodu mužského, nebo ženského, nebo středního. Jména přechýlená jsou rodové protějšky jmen mužských a v menší míře též ženských. Do této skupiny nepatří lexikální dvojice typu otec-matka, bratr-sestra. S velkou převahou se tvoří názvy ženského rodu od názvů mužského rodu. Přechylují se především jména označující osoby podle zaměstnání, obyvatele a další. Základem

přechýleného slova může být slovo celé, například ministr-ministryně, nebo pouze jeho část, například jezdec-jezdce (Rusínová 1993: 21).

Podle frekvence se uplatňují hlavně přípony:

- *-ka /-nka, -enka/*
- *-/k/yně*
- *-ice*
- *-ová*
- *-/ov/na*
- *-ovka*

(Havránek, Jedlička 2002: 53, Rusínová 1993: 21).

Přípona *-ka* se zpravidla připíná ke jménům mužským zakončeným na

- *-tel* (učitel - učitelka, chovatel - chovatelka)
- *-č* (prodavač - prodavačka)
- *-ák* (zpěvák - zpěvačka)
- *-ář (-ář)* (lékař - lékařka, zubař - zubařka, házenkář - házenkářka)
- *-íř* (malíř - malířka)
- *-an* (krajan - krajanka, Pražan - Pražanka).

Přípona *-ka* se také připojuje

- ke jménům přejatým zakončeným na souhlásku (referent - referentka, doktor - doktorka, inženýr - inženýrka, biolog - biologka, sociolog - socioložka, ekolog - ekoložka, filolog - filoložka)
- k některým mužským jménům na *-ec* (cizinec - cizinka).

(Havránek, Jedlička 2002: 53)

Přípona -kyně se připíná:

- k některým mužským jménům zakončeným na *-ec* (plavec - plavkyně, poslanec - poslankyně, letec - letkyně)
- k většině mužským jmen zakončených na *-ce* (rádce - rádkyně, správce - správkyň)
- k jiným mužským jménům (přítel - přítelkyně).

Přípona *-yně* je řidší než přípona *-kyně*, používá se

- k různým mužským jménům (žák - žákyně, ministr - ministryně, kolega - kolegyně).

(Havránek, Jedlička 2002: 53)

Přípona -ice se celkem pravidelně připíná k mužským jménům zakončeným

- na *-ík* a *-ník* (knihovník - knihovnice, číšník - číšnice, dlužník - dlužnice, ale právník - právníčka).

(Havránek, Jedlička 2002: 53)

Přípona -ová se užívá

- u některých mužských jmen (krejčí - krejčová)
- u příjmení, a to jak u manželek, tak u dcer (Novák - Nováková).

U vdaných žen se tvořila touto příponou také jména u povolání manželů, jako paní doktorová, učitelová (na rozdíl od doktorky, učitelky, které samy léčí, učí), ale ta se již přestává používat. Samohláska, na kterou je mužské příjmení zakončeno, se v ženském příjmení na *-ová* vynechává (Svoboda – Svobodová). Jen u cizích jmen zakončených na *-i*, *-y* se zachovává (Benoni - Benoniová, Tardy - Tardyová). K mužským příjmením Kočí, Krejčí jsou ženská příjmení Kočová, Krejčová - to ovšem také k mužskému příjmení Krejča. Ke jménům jako

Nový, Dolejší, která jsou původem i tvarem přídavná jména, mají příjmení žen tvar ženského rodu přídavných jmen Nová, Dolejší, u měkkých ovšem stejný s mužským tvarem. K mužským příjmením *-ů*, jako Janů, Martinů, Macků, je ženské příjmení nezměněné: Janů, Martinů, Macků (to se pak často neskloňuje), řidčeji také odvozené příponou *-ová*: Martinová, Macková (Havránek, Jedlička 2002: 53).

Přípona *-ov/na*

- se používá jen u malého množství jmen, například král - královna (Rusínová 1993: 21).

Přípona *-ovka*

- také není příliš častá, například žid - židovka (Rusínová 1993: 21).

Zřídka bývá u jména osoby ženské jiný kořen než u jména osoby mužské, například muž - žena, hoch - dívka (Havránek, Jedlička: 53).

Přechylování se děje i opačným směrem, to je ženská jména se přechylují v mužská, například vdova - vdovec, hokynářka - hokynář (Rusínová 1993: 21).

Použité zdroje

Česky psané publikace:

1. Balcar, Milan. 1999. *Ruská gramatika v kostce*. Praha: LEDA.
2. Bourdieu, Pierre. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
3. Čára, Vladimír. 1986. *Ruská mluvnice pro střední školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
4. Čejka, Mirek. 1996. *Úvod do studia jazyka (pro bohemisty)*. Brno: Masarykova univerzita.
5. Čermák, František. 2001. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: Karolinum.
6. Černý, Jiří. 1998. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico.
7. Havránek, Bohuslav, Jedlička, Alois. 2002. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna.
8. Hrbáček, Josef. 1999. *Úvod do studia jazyka*. Praha: Univerzita Karlova.
9. Jarkovská, Lucie. 2004. Prohlédněme genderové stereotypy. In: Valdřová, Jana. *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí.
10. Jiráček, Jiří. 1986. *Morfologie ruského jazyka I. Substantivum*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

11. Jiráček, Jan, Nekvapil, Jiří, Šoltys, Otakar. 1996. *Jazyk ve společenském kontextu*. Praha: Karolinum.
12. Leška, Oldřich, Veselý, Josef. 1987. *Přehled ruského tvarosloví*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
13. Maříková, Hana, Petrušek Miloslav, Vodáková Alena et al. *Velký sociologický slovník. 1, A-O*. 1996. Praha: Karolinum.
14. Maříková, Hana, Petrušek Miloslav, Vodáková Alena et al. *Velký sociologický slovník. 2, P-Ž*. 1996. Praha: Karolinum.
15. Oakley, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
16. Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
17. Rusínová, Zdenka. 1993. *Tvoření slov v současné češtině*. Brno: FF MU.
18. Salzmann, Zdeněk. 1997. *Jazyk, kultura a společnost: úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.
19. Saussure, Ferdinand de. 1996. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia.
20. Šmausová, Gerlinda. 2002. Proti tvrdošíjné představě o ontické povaze gender a pohlaví. In: *Sociální studia 7*. 2002, Brno: FSS MU.
21. Valdřová, Jana. 1997. K české genderové lingvistice. In: *Naše řeč*. 1997, ročník 80, č. 2, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.

22. Valdřová, Jana. 1998. *Kontrastivní genderová lingvistika: téma zviditelnění ženy v současném německém a českém jazyce*. Brno: FF MU.
23. Valdřová, Jana. 1999 a. Ženský obsah v mužské formě – některá úskalí generického maskulina. In: Čechová, Marie. 1999. *Jinakost, cizost v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
24. Valdřová, Jana. 1999 b. Jazyk to prozradí. In: Chřibková, Marie, Chuchma, Josef, Klimentová, Eva. 1999. *Feminismus devadesátých let českýma očima*. Praha: Marie Chřibková.
25. Valdřová, Jana. 2000. Jazyk jako nástroj demokratizace společnosti. In: *Aspekt*. 2/2000-1/2001. Bratislava: Aspekt.
26. Valdřová, Jana. 2001. Novinové titulky z hlediska genderu. In: *Naše řeč*. 2001, ročník 84, č. 2, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
27. Valdřová, Jana. 2003. Rod ženský v jazyce. In: Vodáková, Alena, Vodáková, Olga. 2003. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství.
28. Valdřová, Jana. 2004a. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí.
29. Valdřová, Jana. 2004b. Je přechylování spisovné? In: Minářová, Eva. *Spisovnost a nespisovnost: zdroje, proměny a perspektiv*. Brno: MU.
30. Valdřová, Jana. 2005. Jak jazyk zabíjí image odbornice. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Ročník 6, číslo 2/2005. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
31. Žaža, Stanislav. 1992. *Základy ruštiny pro filology (v porovnání s češtinou)*. Brno: FF MU.

32. Žaža, Stanislav et al. 1996. *Morfologie ruštiny I*. Brno: FF MU.

Anglicky psané publikace:

1. Coates, Jennifer. 1993. *Women, men and language: a sociolinguistic account of gender differences in language*. Harlow: Longman.
2. Connell, Robert William. 2002. *Gender*. Cambridge: Polity Press.
3. Dickins, Tom. 2001. Gender Differentiation and the Asymmetrical Use of Animate Nouns in Contemporary Czech. *The Slavonic and East European review*. 2001. Vol. 79, No. 2. London: Athlone Press.
4. O'Brien, Jodi. 2009. *Encyclopedia of gender and society*. Volume 1. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
5. Poynton, Cate. 1989. *Language and gender: making the difference*. Oxford: Oxford University Press.
6. Spolsky, Bernard. 1998. *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University.
7. Thomas, Linda, Wareing, Shan. *Language, society and power: an introduction*. London: Routledge, 1999.

Rusky psané publikace:

1. Doleželová, Eva. 2006. *Лекции по морфологии русского языка*. Brno: MU.

České internetové zdroje:

1. Idnes.cz [online] 2009 [cit. 5. 4. 2009] Dostupné z < <http://www.idnes.cz/>>.
2. Novinky.cz [online] 2009 [cit. 1. 4. a 10. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.novinky.cz/>>.
3. Ihned.cz [online] 2009 [cit. 10. 3. a 10. 4. 2009] Dostupné z < <http://ihned.cz/> >.
4. Eurozpravy.cz [online] 2009 [cit. 10. 4. 2009] Dostupné z <<http://eurozpravy.cz/>>.
5. Denik.cz [online] 2009 [cit. 11. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.denik.cz/>>.
6. ČeskéNoviny.cz [online] 2009 [cit. 11. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.ceskenoviny.cz/>>.
7. FinančníNoviny.cz [online] 2009 [cit. 1. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.financninoviny.cz/>>.

Ruské internetové zdroje:

1. Кирилина, Алла, Томская Мария. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ. [online] 2009 [cit. 5. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.strana-oz.ru/?numid=23&article=1038>>.
2. РИА Новости [online] 2009 [cit. 9. -10. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.rian.ru/>>.

3. Лента.Ру [online] 2009 [cit. 10. 4. 2009] Dostupné z < <http://www.lenta.ru/>>.
4. Российская газета [online] 2009 [cit. 10. 4. 2009] Dostupné z < (<http://www.rg.ru/>)>.
5. ИЗВЕСТИЯ [online] 2009 [cit. 10. 4. 2009] Dostupné z < (<http://www.izvestia.ru/>)>.
6. Утро.ру [online] 2009 [cit. 9. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.utro.ru/>>.
7. ИА REGNUM [online] 2009 [cit. 9. 4. 2009] Dostupné z <<http://www.regnum.ru/>>.